

HUSZÁR LÁSZLÓ – SOMOGYVÁRI MIHÁLY

A migráció és a fogvatartási ráták alakulása az Európai Unióban

A nemzetközi migráció jelensége az Európai Unióban az egyik legjelentősebb társadalompolitikai problémává vált az elmúlt húsz évben. A témával foglalkozó hazai és a nemzetközi szakirodalom szinte mindegyike bővelkedik elemzésekben, statisztikákban és különböző fogalommeghatározásokban, tipizálásokban. Tanulmányunkban a fogalmi elhatárolás szempontjából az uniót érintő külső és belső migráció különválasztása lesz releváns.

A belső migráció kérdése ellentmondásos képet mutat, hiszen az unió egyik lényegi alapja a munkaerő szabad áramlása. Ennek problematikussága 2004 után került a közösségi politika homlokterébe az unió gazdasági fejlettségéhez és a tagállamok szociális ellátórendszeréhez képest jelentősen elmaradott kelet-európai államok csatlakozásával. A Kelet-Európából induló migrációs hullám azonban jóval csendesebben zajlott, mint ahogy azt 2004-ben várták. Akkor a régi tagállamok között hatalmas vitákat generált a bővítés kérdése. Ebbe a politikailag sok esetben inkorrekt¹ vitába belejátszott az a tény is, hogy a közvélemény-kutatások szerint a tagállamok társadalmi megítélése korántsem volt egyértelmű az unió bővítésével kapcsolatban.² A csatlakozással járó problémák valóban nem voltak alaptalanok. A főleg a Romániából érkező romák Olaszországban később kemény társadalompolitikai és emberi jogi vitákat, konfliktusokat generáltak. Mindezek ellenére a bővítési folyamat óta eltelt időszak tapasztalatai azt mutatják, hogy a nyugat-európai országok által vizionált migrációs hullám jelentősen elmaradt az előzetesen várt mértéktől, és a régi tagállamok szociális ellátórendszerében és munkaerőpiacán valójában nem jelentkeztek súlyos zavarok.

A börtönstatisztikák és a tagállamok büntetés-végrehajtási rendszerének terheltsége szempontjából sokkal érdekesebb kérdés azonban az unióba érkező külső migráció. Ezen belül is legjelentősebb a néhai gyarmatok felől érkező afrikai, észak-afrikai és közép-ázsiai vándorlás mértéke. Az uniót érintő nemzetközi migráció az elmúlt két évtized folyamán egyre jelentősebb gaz-

¹ Például a lengyel vízvezeték-szerelők azóta már pró és kontra ikonikussá vált képe.

² Standard Eurobarometer, 61/2004.

dasági, kulturális és társadalompolitikai terhet jelent az unió klasszikus befogadó államaiban, ami sok esetben súlyos bel- és külpolitikai konfliktusokban éleződik ki (ezek közül is talán a legemlékezetesebbek a 2005-ös franciaországi zavargások). Így az egyébként is egyre nyomasztóbb és kezelhetetlennek tűnő problémák mellett a 2004-es madridi és a 2005-ös londoni merényletek után a súlyos szociális, kulturális kérdéseken túl a rendészeti szempontok is egyre hangsúlyosabb szerepet kaptak.

Ennek következtében a nemzetközi szakirodalom sokat foglalkozik a migráció rendészeti, idegrendészeti és biztonságpolitikai aspektusaival és társadalompolitikai kérdéseivel. Az európai börtönnépességre és a büntetés-végrehajtási struktúrára gyakorolt hatása azonban alig feldolgozott téma. Ennek okát részben abban kereshetjük, hogy a börtönnépesség statisztikai adatai mindig csak megfelelő korlátozásokkal értelmezhetők, ráadásul nemzetközi összehasonlíthatóságuk is számtalan nehézséget vet fel. Így a büntetés-végrehajtás és a migráció kapcsolatára reflektáló elemzések elsősorban a fogvatartottak börtönökben való alkalmazkodási és integrációs problémáira fókuszálnak.

Tanulmányunk következő részében az értelmezési keretek bemutatása mellett kísérletet teszünk annak vázolására, hogy miként változtak a migrációval összefüggő fogvatartotti ráták, illetve a statisztikai adatok mely pontjain érhetők tetten ezek a folyamatok. Végül Anglia (Anglia és Wales) fogvatartotti statisztikai adatainak részletesebb bemutatásával próbáljuk áttekinteni a migrációs folyamatok börtönökre gyakorolt hatásainak néhány problémás aspektusát.

Az adatforrások értelmezésének keretei

A fogvatartotti ráták elemzéséhez az Európa Tanács *Annual Penal Statistics*, az *International Centre for Prison Studies (ICPS)*, valamint a *Roy Walmsley* nevével fémjelzett *World Prison Population List* éves kiadványai szolgáltak a legszélesebb körű statisztikai adatokat. Az adatok értelmezésének alapvető nehézségét a fogva tartásra vonatkozó országoként eltérő jogszabályi háttér, valamint a migránsok fogalmi, statisztikai besorolási problémái (állampolgárság kérdése) adják.

– Az európai börtönstatisztikák részletes képet mutatnak a külföldi állampolgárok számáról, de fogalmi és adatelemzési problémákat jelent, hogy az ál-

lampolgárságot szerző migránsok vagy a már ott született gyermekeik száma a felmérésekben rejtve marad.

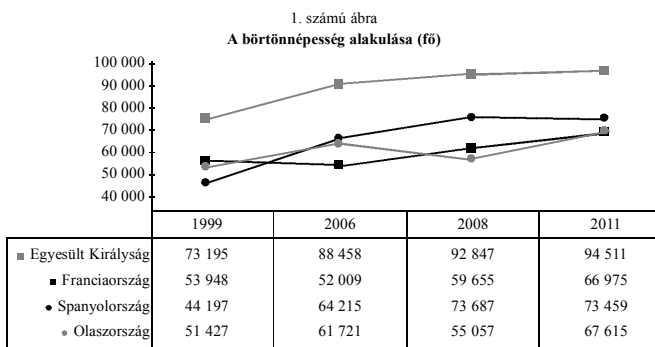
- Az egyes államoknak eltérő a büntethetőség korhatárára, a fiatalokukra vonatkozó elzárási szabályokra vonatkozó rendszere, akárcsak a kényszergyógykezelés, az igazságügyi elmemegfigyelés, az idegenrendészeti őrizet büntetés-végrehajtási intézetekben történő végrehajtásának szabályai is. Tovább nehezíti az elemzési lehetőséget, hogy az egyes államok büntetőpolitikai cselekvései és reformjai szintén nagyban megnehezítik a fogvatartási ráták uniós trendjeinek vázolását, összevethetőségét. Például az idegenrendészeti őrizet vagy kényszergyógykezelés kivonása vagy éppen integrálása a büntetés-végrehajtás szervezetébe, éves szinten akár több tízezres eltérést mutathat a statisztikákban.
- A migráció hatásainak elemzésénél különösen nehéz, hogy az etnikai alapú adatgyűjtés erős emberi jogi akadályokba ütközik, nem beszélve arról, hogy a börtönnépesség etnikai megoszlása súlyos belpolitikai konfliktusok gyökere is lehet, ezért az erre vonatkozó elemzések, adatok csak korlátozottan hozzáférhetők. Így csak közvetett adatokhoz juthatunk, a számok csak önmagukban értelmezhetők, országonkénti összehasonlítási lehetőségük csak nagyvonalú, jelzésértékű trendként értelmezhető. A fogalmi problémák azért is nehezítik az összehasonlítás lehetőségét, mert az etnikai és vallási kisebbségek, a multikulturalizmus, a kulturális heterogenitás fogalmi értelmezése, egyáltalán a létezésének elfogadása is nagyon eltérő az egyes országokban. A kisebbségek létezésének, értelmezésének, illetve az egyéni és kollektív jogok elismerésének kérdése nagyon különböző jelentést kap például Nagy-Britanniában, Franciaországban vagy Németországban.³

A börtönnépesség alakulása

A klasszikus kibocsátó országok adatait tekintve (bár az adatok rendszertelenek) elmondható, hogy kisebb hullámlás mellett a fogvatartotti ráták alapvetően növekvő tendenciát mutatnak. A társadalompolitikai és büntetőpolitikai változások mellett ennek valószínűleg más okai is vannak. Az emberi jogi kérdésekre irányuló növekvő nemzetközi figyelem és ezzel összefüggésben a jogvédő szervezetek nyomására feltételezhető, hogy az egyes országok egy-

³ Csizmadia Sándor: A brit multikulturalizmus paradoxonja: elkülönült együttélés. In: Tarrósy István (szerk.): Pécsi Politikai Tanulmányok VI. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2007, 35. o.
http://www.publikon.hu/application/essay/486_1.pdf

re valósabb adatokat kénytelenek szolgáltatni a fogvatartottak számáról. Számos kibocsátó ország esetében csak a jogvédő szervezetek vagy egyéb nemzetközi szervezetek becsléseire támaszkodhatunk. Az európai tendenciák ezzel szemben nagyon változatos képet mutatnak. A 2000-es évek közepéig szinte valamennyi uniós ország fogvatartási rátája növekvő értéket mutatott, ez után viszont nagyon eltérő irányba mozognak az egyes államok mutatói. Ezek közül is kiugró Hollandia, amelyben a 2004-es adatok szerint a több mint húszezer fogvatartott száma mára gyakorlatilag megfeleződött. Összességében azonban elmondható, hogy általában stagnáló vagy enyhe emelkedő képet mutatnak a számok. Ezek közül is – a témánk szempontjából legfontosabb – Nagy-Britannia, Franciaország, Spanyolország és Olaszország esetében *(1. számú ábra)*.

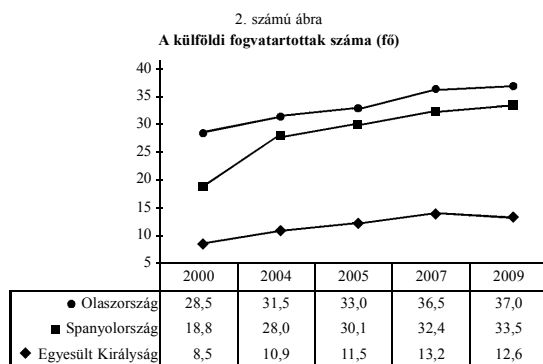

Forrás: Annual Penal Statistics-World Prison Population List 1999–2011

A fogvatartotti létszámok értékeiről általánosságban elmondhatjuk, hogy soha nem a bűnözés vagy más társadalompolitikai probléma mértékét mutatják, hanem az egyes országok büntetőpolitikai választát ezekre a társadalompolitikai kérdésekre. A börtönpopuláció mértékéből nem lehet és nem is célszerű következtetni a társadalompolitikai gondok mértékére (a bűnözés mértékére vagy a migránsok bűnözési adataira), pusztán azt mutatja, hogy mit, hogyan és esetleg kit büntet az állam. A börtönnépesség alakulásának értékei önmagukban tehát nem értelmezhetők a migrációval kapcsolatban, annál érdekesebb képet mutatnak viszont a külföldi fogvatartottakra vonatkozó adatok. A statisztikák alapján a külföldi fogvatartottak aránya a Benelux államokban,

Svájcban, Ausztriában, Görögországban és a skandináv régióban a legnagyobb. Érdekes, hogy míg Nagy-Britannia a klasszikus befogadó országok közé sorolható, a külföldiekre vonatkozó rátái a legalacsonyabbak között szerepelnek az uniós országok között. Ennek okára a későbbiekben még kitérünk.

A folyamatokra vonatkozóan az Európa Tanács *Annual Penal Statistics* jelentéseiből megállapítható tendencia, hogy európai szinten a 2000-es évek elejétől erős emelkedés volt megfigyelhető, ami 2004 és 2006 között csúcsosodott ki. Az évtized második felétől azonban az európai tendenciák túlnyomórészt szintén csökkenő értéket mutatnak. Ez alól csak a legnagyobb befogadó országok, Spanyolország, Olaszország és Nagy-Britannia mutatnak eltérést (2. számú ábra).

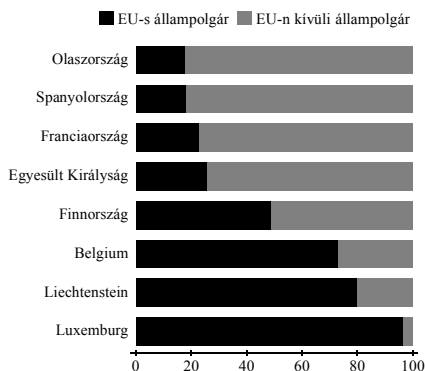

Annual Penal Statistics 2000–2011

Bár a legtöbb nyugat-európai ország a 2000-es évek második felétől sokkal szigorúbb migrációs politikát folytat, ami akár magyarázhatná is a börtönpopuláció csökkenését, valójában azonban a külföldi fogvatartottakra vonatkozó adatok vagy tendenciák a migráció mértékéről vagy annak hatásairól nem árulnak el mindent. Az adatok állampolgárságot mutatnak ugyan, azt viszont nem, hogy ki honnan és miért jött. A másik nem figyelmen kívül hagyható dolog, hogy a külföldi állampolgárokra vonatkozó adatok eleve kizárják a már állampolgárságot szerző bevándorlók számát. További adattorzító, hogy a kis országok eleve alacsony fogvatartotti populációjában akár már néhány

száz fő is jelentős százalékokban mutatkozik meg (Svájc, Ausztria vagy a Benelux államok esete), ellentétben a nagyobb nyugat-európai államokkal, amelyekben a külföldi állampolgárok száma a több tízezeret is eléri. Érdekebb adatokat mutatnak az *Annual Penal Statistics* 2009-es felmérései, ezekben a külföldi állampolgárságú fogvatartottak arányát a szerint bontották, hogy az EU állampolgárai-e, vagy sem (3. számú ábra).

3. számú ábra
A külföldi fogvatartottak állampolgárság szerinti megoszlása (2009, %)

Annual Penal Statistics 2009

Ezek az adatok már közelebb visznek a migrációs hatások érzékeltetéséhez. Jól látszik, hogy a klasszikus befogadó országok, így Spanyolország, Olaszország és Nagy-Britannia külföldi elítélteinek nagyjából nyolcvan százaléka nem az unióból származik. Azonban itt is meg kell említeni azt a torzító hatást, miszerint az EU-n belüli és külföldi állampolgárok sok esetben a szomszédos országok polgárai közül kerülnek ki. Ezeket a hatásokat jól példázza a magyarországi trendek alakulása is. A 2011. augusztusi adatok szerint 56 országból összesen 623 külföldi fogvatartott van hazánkban, ebből 384 a szomszédos országok állampolgára (294 az unió állampolgára is egyben). A hazai börtönökben fogva tartott külföldiek nagy része tehát a szomszédos államokból érkezik, számuk az elmúlt tíz évben csökkenő tendenciát mutat. Ennek oka

között szerepel a délszláv konfliktus rendeződésével járó kisebb népességmozgás a régió irányából, valamint a környező országok gazdasági fejlődése és uniós tagsága is. Ezen a ponton visszautalnék az európai trendek 2005-től történő csökkenő tendenciáira is. A nyugat-európai trendek feltételezett hátterében a változó büntetőpolitikai és idegenrendészeti koncepciók mellett ugyanis az újonnan csatlakozó kelet-európai országok kettős szerepe állhat.

Bizonyos migrációs útvonalakon ugyanis, ha csekély mértékben is, de szűrőként funkcionálnak, továbbá az uniós állampolgársági megoszlásban az onnan származó fogvatartottak már nem az unión kívüliként jelentkeznek a számokban. Az EU-n kívüli fogvatartottak szomszédos államokból származó magas aránya a nagy befogadó országok közül Olaszország tekintetében valóban lehet magyarázó tényező, Franciaország, Spanyolország vagy Nagy-Britannia esetében azonban aligha (*1. számú táblázat*).

1. számú táblázat
Külföldi állampolgárságú fogvatartottak Magyarországon

Év	Összlétszám	%	Külföldi	%
2000	15 539	100	807	5,2
2001	17 275	100	874	5,1
2002	17 838	100	825	4,6
2003	16 507	100	746	4,5
2004	16 543	100	697	4,2
2005	15 720	100	593	3,8
2006	14 821	100	538	3,6
2007	14 331	100	541	3,8
2008	14 702	100	535	3,6
2009	15 360	100	577	3,8
2010	16 328	100	597	3,7
2011.				
első félév	17 308	100	595	3,4

Forrás: Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága – FAR-rendszer

Összességében elmondható, hogy az eltérő jogszabályi keretek és a büntetőpolitikai folyamatok nagyon megnehezítik annak a lehetőségét, hogy átfogó képet kapjunk, jellemző trendeket tudjunk bemutatni a migráció fogvatartott rátaakra gyakorolt hatásáról. A börtönpopulációra és az állampolgárságra vonatkozó statisztikákból csak jelzésértékű, közvetett megállapításokat tudunk leszűrni. A külföldi fogvatartottakra vonatkozó európai adatok és azok (uniós) állampolgársági megoszlása viszont ha nem is pontos számokban és

az értelmezési feltételek figyelembevételével, de egyértelműen jelzik a befogadó országokra nehezedő terheket (2. számú táblázat).

2. számú táblázat
A muszlimok száma néhány európai országban (ezer fő)

	1999	2010
Franciaország	568	4704
Németország	2506	4119
Olaszország	858	1583
Spanyolország	271	1021
Nagy-Britannia	1172	2869

Forrás: The Pew Research Center's Forum on Religion and Public Life

Az értékek azonban csak állampolgárságot mutatnak, így a migránsok fogalmi kereteit szűkíti a statisztika. Az Európán kívüli állampolgárságú migránsokra vonatkozó adatok inkább idegenrendészeti kérdéseket vetnek fel. Míg ha elfogadjuk, hogy a büntetőpolitikai cselekvések nyomán alakuló börtönstatisztikák leginkább a társadalompolitikai nehézségek indikátorai, akkor legalább annyira érdekes kérdéseket vet fel azoknak az esete, akik már letelepedtek, megkapták az állampolgárságot, sok esetben második vagy akár harmadik generációs bevándorlóknak számítanak. A nyugat-európai országokban a migráció hatásaival kapcsolatban a legélesebb gazdasági, szociális és belpolitikai vitákat ugyanis elsősorban a velük kapcsolatos problémák generálják. Így az elmúlt húsz évben az európai muszlimok száma például a többszörösére nőtt, a demográfiai növekedés jelentős részét azonban már azok teszik ki, akik Európában születtek. Az idegenrendészeti kérdések, a bevándorlás szabályozására és visszaszorítására irányuló bel- és nemzetközi politikai viták is alapvetően a több évtizedes folyamatokra és tapasztalatokra reflektálnak. Ezeket a folyamatokat és a már integrálódott bevándorlókat a nemzetközi börtönstatisztikák nem tudják megjeleníteni. A már letelepedett migránsok börtönstatisztikáit, a büntetés-végrehajtási rendszerekre gyakorolt hatásait csak az egyes államok egyenkénti vizsgálatával lehet bemutatni.

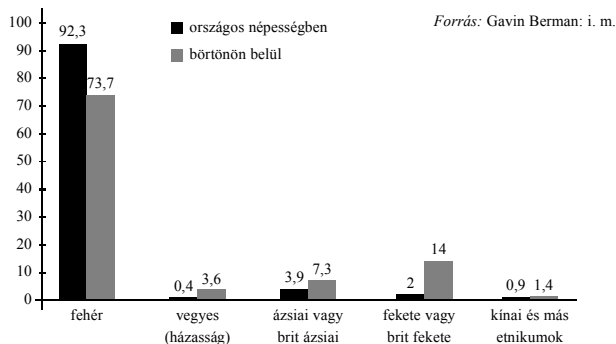
Az angol helyzet

Anglia (Anglia és Wales) példáján keresztül próbáljuk bemutatni, hogy az állampolgárságra vonatkozó európai adatok mellett a börtönstatisztikákban mi-

lyen rejtett, elsőre nem látszó adatai vannak a migráció hatásainak. Választásunk oka az volt, hogy az angol statisztikák széleskörűen szolgáltatnak adatot a fogvatartottak etnikai és kulturális hovatartozásáról, továbbá a börtönökben végzett kutatások széles keresztmetszetet mutatnak az etnikai és kulturális sokszínűség, a migráció börtönökben megjelenő hatásairól.

Az angol adatok az etnikai megoszlást leginkább rassz és vallási jegyek alapján jegyzik önbesorolások alapján. A kategóriák: *fehér*; *vegyes* (félvér), *ázsiai* (elsősorban Közép-Ázsia, Pakisztán, Banglades, Afganisztán), *fekete*, *brit-fekete* és *ázsiai* (az afroamerikai analógiájára), *kínai és egyéb etnikum*.⁴ Ezek az adatok már közelebb visznek a migrációs hatások szélesebb körű érzékeltetéséhez, és szembetűnőbbek a fogalmi problémák is a bevándorlók börtönstatisztikákban jelentkező számával kapcsolatban. 2010-ben az angliai börtönök 13,6 százaléka volt⁵ külföldi állampolgárságú, az etnikai önbesorolás alapján azonban a populáció 26,3 százaléka volt valamely nem fehér bőrrű etnikum tagja. Ezen a ponton utalnék vissza az állampolgársági statisztikák problémáira: Anglia kifejezetten alacsony értékei mellett az etnikai önbesorolás alapján (a szabad identitást nem megkérdőjelezve) azt láthatjuk, hogy a börtönnépesség negyede nyilvánvalóan bevándorló (4. számú ábra).

4. számú ábra
Etnikai megoszlás az országos népességben és a börtönön belül (2010, %)

⁴ Hindpal Singh Bhuiani – Laura Nettleingham: Muslim prisoners' experiences: A thematic review. HM Inspectorate of Prisons, 2011

⁵ Gavin Berman: Prison population statistics. Offender management statistics quarterly bulletin, 2011, p. 20.

A statisztikákból az látható, hogy az etnikumok száma a börtönökben valamivel magasabb értéket mutat, mint az országos népességarány. Ezek az eltérések azonban első ránézésre nem tűnnek annyira jelentősnek, főleg ha figyelembe vesszük, hogy a bevándorlók jelentős része erőteljesen marginalizálódott társadalmi csoportba tartozik. Azt is látni kell azonban, hogy az etnikumok aránya több mint a duplájára nőtt az elmúlt húsz évben. Ez óriási szám, ha hozzáteszünk, hogy az angol börtönnépesség aránya az elmúlt húsz évben tulajdonképpen szintén megduplázódott. Így tehát a nagyon dinamikusan növekvő fogvatartotti számok mellett duplázódott meg az etnikumok aránya. Ennek okát az előzetes letartóztatásban, illetve a vizsgálati fogságban lévőek számának növekedésével, a bíróságok által kiszabott ítéletek hosszával, a feltételes szabadságra bocsátás szigorodásával, no és persze a büntetőjogi változásokban kereshetjük⁶.

A muszlim népesség nagyarányú növekedése a büntetőpolitikai változások mellett a bevándorlók országos arányának emelkedésével, illetve a büntetőjogi változásokkal összefüggésben bizonyos jellemző bűncselekményekkel (például kábítószerrel való visszaélés) lehet összefüggésben. Az etnikumok összetételéről és a migráció okozta problémák börtönökön belüli jellegéről sokat elárul a fogvatartottak vallási összetétele is (3., 4. számú táblázat).

3. számú táblázat
Vallási megoszlás az angliai és walesi börtönökben (2009) (fő)

Keresztény	Buddhista, hindu, szikh	Muszlim	Egyéb	Nem vallásos	Nem jegyzett
40 296	2909	9932	1014	29 201	39

Forrás: Uo.

4. számú táblázat
A muszlim népesség száma és aránya az angliai és walesi börtönökben (2009) (fő)

	Muszlimok	Teljes népesség	Muszlimok
1994	2 513	48 350	5,00
1998	4 188	64 456	6,50
2002	5 502	70 778	7,70
2006	6 571	78 127	8,00
2010	10 300	85 002	12,00

Forrás: Uo.

⁶ Story of the prison population 1995–2009 England and Wales. Ministry of Justice Statistics bulletin, July 2009; Mike Hough – Jessica Jacobson – Andrew Millie: The Decision to Imprison: Sentencing and the Prison Population. Prison Reform Trust, 2003, p. 11.

A keresztények és a nem vallásosak után a legnagyobb csoport a muszlimoké. Számuk és arányuk, csakúgy, mint az etnikumok esetében, az elmúlt évtizedekben a többszörösére nőtt. Az adatokból jól látható, hogy viszonylag rövid időn belül mekkora változás figyelhető meg a börtönstatisztikákban a bevándorlók számát és arányát illetően, ami kemény feladat a börtönök szakmai teendőinek ellátása terén is.

A börtönök feladatai Janus-arcú struktúrát mutatnak. Az uniós országokban a nemzeti és a közösségi direktívák, ajánlások kifejezetten hangsúlyozzák, hogy a fogvatartottak megőrzésén kívül az intézményeknek valódi re-integrációs feladatai is legyenek. Ennek két szempontja is van, egy funkcionális és egy ideológiai. *Funkcionális* szempontja az úgynevezett dinamikus biztonság, amelynek lényege, hogy a fogvatartottaknak szervezett oktatási, szabadidős és egyéb fejlesztési programokkal megkönnyítik a börtönök munkáját is. *Ideológiai* funkciója pedig abból táplálkozik, hogy a büntetésnek nevelési szerepet is be kell töltenie annak érdekében, hogy elősegítse az elítéltek a szabadulás után a társadalomba történő beilleszkedését. Mindezt olyan populációval, amellyel a társadalompolitika hagyományos eszközrendszere már kudarcot vallott. Egy 2009-es kimutatás szerint az angol fogvatartottak 43 százalékának a családtagja már volt büntetve, és 35 százalékuknak van olyan családtagja, aki éppen börtönben van. Több mint nyolcvan százalékuknak az írás- és olvasási készsége egy tízenegy éves gyermek szintjén van. Hetven százalékuk valamilyen mentális zavarban szenved, hetven százalékuk munkanélküli volt, a többségüknek rendezetlen a családi háttere⁷. A bevándorlók helyzete még ennél is rosszabb, hiszen mindezekén túl meg kell küzdeniük a vallási és kulturális különbségekkel, a nyelvi akadályokkal, valamint a tapasztalható előítéletekkel a börtön falain ugyanúgy, mint kívül.

Az angliai börtönfelügyelőség (*Her Majesty's Inspectorate of Prisons for England and Wales*) 2010-ben kiadott vizsgálatának eredményei alapján megpróbáljuk bemutatni, milyen próbatételekkel és problémákkal kell szembenéznük a börtönöknek a bevándorlók esetében⁸. A kiadvány egy 2008-ban végzett vizsgálat eredményeit mutatja be: több mint kilencezer kérdőívet vettek fel a fogvatartottak között. A vizsgálat számunkra két legfontosabb része a viktimizációra és a vallásosságra vonatkozó felmérés volt.

⁷ Gavin Berman: i. m. 16. o.

⁸ Hindpal Singh Bhuiand – Laura Nettleingham: i. m.

A viktimizációs kérdésekre adott válaszok alapján az egymás sérelmére elkövetett cselekmények nem mutatnak nagy eltérést a muszlim és nem muszlim megkérdezettek között (25 és 23 százalék). Érdekesebb azonban a személyzet által elkövetett bántalmazások (37 és 24 százalék), valamint a fenyegetések, megfélemlítések száma (31 és 20 százalék) a két vizsgált csoport között. A felmérés szerint a legrosszabb helyzet a fiatalkorúak intézetében és az előzetes letartóztatásban lévők fogva tartására is szolgáló intézetekben (a hazai rendszerben a megyei előzetesházakhoz hasonlít leginkább) található. A megkérdezett muszlimok 48 százaléka gondolta úgy, hogy a bánásmód alapja az etnikai hovatartozása (szemben a nem muszlimok 9 százalékaival), illetve vallási hovatartozása (45 és 9 százalék).

A kutatás egy másik releváns része a vallásosság jellegzetességeit próbálta körbejárni. Az eredmények érdekessége közé tartozik, hogy a vizsgálat alapján a fogvatartottak nagy számban térnek muszlim hitre a börtönévek alatt. Ez főként a színes bőrű fogvatartottakra jellemző. Az interjúk alapján a döntés mögött sok esetben családi háttér, etnikai származás áll, sokan azonban a csoporthoz tartozást, az identitást, a célokat és a reményt jelölték meg motivációs tényezőként. A börtönön belüli vizsgálatok azt is mutatták, hogy mások egyszerűen a jobb étel reményében, vagy a börtönön belüli muszlim csoportoktól remélt védelem miatt vették fel a vallást. Érdekes, hogy a vizsgálatra reflektáló sajtó, még Nagy-Britannia egyik legillusztrisabb napilapja, a *The Times* is alapvetően ezt az érdekelvű hozzáállást emeli ki mint a börtönökben megjelenő növekvő iszlám vallásosság okát.⁹ A fogvatartottak opportunista hozzáállása valóban fontos szerepet játszhat, hiszen a börtönben őket érő hátrányokat és megpróbáltatásokat csak azzal ellensúlyozhatják, ami a rendelkezésükre áll. A vizsgálatok azonban azt mutatták, hogy a fogvatartottak személyes és csoportidentitását meghatározó tényezők közül valóban a vallás a legerősebb, jóval megelőzve az etnikai és állampolgársági hovatartozást¹⁰. Ennek megértéséhez azonban látni kell, hogy a börtönökben tapasztalt jelenségek nem elválaszthatók a falakon kívüli társadalmi folyamatoktól. Nagy-Britanniában az iszlám jelenlétével és szerepének alakulásával kapcsolatos kutatások hasonló képet mutatnak a muszlim közösség egészére. Az 1970-es évekig a brit muszlimok az etnikum és nem a vallás alapján azonosították magukat, továbbá az asszimilációs hajlandóságuk jóval nagyobb volt. A hetvenes évektől azonban a kulturális asszimiláció elvét és gyakorla-

⁹ Prisoners convert to Islam for jail perks. *The Times*, 8 June 2010.

<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/uk/crime/article7145784.ece>

¹⁰ Hindpal Singh Bhuiand – Laura Nettleingham: i. m. 52. o.

tát felváltotta a multikulturalizmus és a kulturális sokféleség elve, ami a számuk gyarapodásával sokkal erősebb öntudatot hozott, ám a többségi társadalomból élesebb ellenérzéseket is kiváltott. Ez a folyamat 2001. szeptember 11. óta tovább erősödött. A kutatások szerint a fiatal brit muszlimoknak jelentős identitásproblémáik vannak, és a hetvenes évektől eltérően a fiatalok értelmet és hovatartozást keresve már nem az etnikai közösség, hanem az iszlám felé fordulnak, ráadásul vallástudatuk sokkal erősebb, mint a brit identitásuk.¹¹ A fogvatartottak megküzdési stratégiái mellett tehát azt is látni kell, hogy a börtön közössége (mint sok más tekintetben) torzabbul ugyan, de tükrözi a külső társadalmi viszonyokat és folyamatokat.

A viktimizáció és a vallásosság felmérésére vonatkozó vizsgálati eredmények bemutatása azért is érdekes, mert a börtönfelügyelőség kutatásának legfontosabb megállapításai is ehhez kapcsolódnak. A fő konklúzió tulajdonképpen abban összegezhető, hogy a börtönök a meglévő diszfunkcióik miatt önmaguk is hozzájárulnak a radikalizmus kitermeléséhez. A kutatás sajtóvisszhangjának másik fontos eleme – nem meglepő módon – ez a kijelentés volt¹². A vizsgálat a muszlim fogvatartottak beszámolóján alapul, így ennek alapján nem mondhatjuk ki bizonyított tényként, hogy az angol fegyőrök jobban bántalmazták őket, és azt sem, hogy a börtönök indirekt módon terroristaikat nevelnék muszlim fogvatartottjaikból. De mindenképpen jelzi azt a problémát, hogy a börtönök integrációs tekintetben valószínűleg kontraproduktívan működnek.

Összegzés

Összességében elmondható, hogy az eltérő jogszabályi és fogalmi keretek, valamint a büntetőpolitikai folyamatok nagyon megnehezítik, hogy átfogó képet kapjunk, jellemző trendeket tudjunk bemutatni a migráció fogvatartott rátaakra gyakorolt hatásáról. Ennek ellenére a külföldi fogvatartottakra vonatkozó európai adatok és azok megoszlása, ha nem is pontos számokban, de az értelmezési feltételek figyelembevételével egyértelműen jelzi a befogadó országokra nehezedő terheket. A bevándorlók jelenléte, vallási és etnikai megoszlása a börtönökben jelentős büntetőpolitikai felelősséggel jár, ami bel- és külpolitikai értelemben egyaránt kemény konfliktusok okozója lehet.

¹¹ Csizmadia Sándor: i. m.

¹² Muslim prisoners 'treated as potential terrorists'. The Guardian, 8 June 2010. <http://www.guardian.co.uk/society/2010/jun/08/muslim-prisoners-potential-terrorists>

A migráció hatásainak talán legérdekesebb összefüggései viszont nemcsak statisztikákban vagy szakpolitikai intézkedésekében érhetők tetten, hanem a börtönökben is. Ha a jelenlegi fogvatartási, integrációs gyakorlatok nem tudnak megfelelően reagálni a bevándorlók jelentette próbatételekre, akkor az könnyen kontraproduktívá teheti a börtönöket.

IRODALOM

Aebi, Marcelo F.: Council of Europe Annual Penal Statistics. SPACE I, Survey 2002

Aebi, Marcelo F.: Council of Europe Annual Penal Statistics. SPACE I, Survey 2003

Aebi, Marcelo F.: Council of Europe Annual Penal Statistics. SPACE I, Survey 2004

Aebi, Marcelo F. – Stadnic, Natalia: Council of Europe Annual Penal Statistics. SPACE I, Survey 2005

Aebi, Marcelo F. – Delgrande, Natalia: Council of Europe Annual Penal Statistics. SPACE I, Survey 2006

Aebi, Marcelo F. – Delgrande, Natalia: Council of Europe Annual Penal Statistics. SPACE I, Survey 2007

Aebi, Marcelo F. – Delgrande, Natalia: Council of Europe Annual Penal Statistics, SPACE I, Survey 2008

Aebi, Marcelo F. – Delgrande, Natalia: Council of Europe Annual Penal Statistics, SPACE I, Survey 2009

Barysch, Katinka: What Europeans Think About Turkey and Why. Centre for European Reform Essays, 2007

Berman, Gavin: Prison population statistics. Offender management statistics quarterly bulletin, 2011

Bhuiand, Hindpal Singh – Nettleingham, Laura: Muslim prisoners' experiences: A thematic review. HM Inspectorate of Prisons, 2011

Csizmadia Sándor: A brit multikulturalizmus paradoxonja: elkülönült együttélés. In: **Tarrósy István (szerk.):** Pécsi Politikai Tanulmányok VI. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2007, 35. o. http://www.publikon.hu/application/essay/486_1.pdf

Hough, Mike – Jacobson, Jessica – Millie, Andrew: The Decision to Imprison: Sentencing and the Prison Population. Prison Reform Trust, 2003

Statistics on Race and the Criminal Justice System 2008/09. UK Ministry of Justice, June 2010.

Story of the prison population 1995–2009 England and Wales. UK Ministry of Justice, Statistics bulletin, July 2009.

Tournier, Pierre V.: Council of Europe Annual Penal Statistics. SPACE I, Survey 2000

Tournier, Pierre V.: Council of Europe Annual Penal Statistics. SPACE I, Survey 2001

Walmsley, Roy: World Prison Population List. Home Office Research, Development and Statistics Directorate, 1999

Walmsley, Roy: World Prison Population List. Home Office Research, Development and Statistics Directorate, 2000

Walmsley, Roy: World Prison Population List. Home Office Research, Development and Statistics Directorate, 2002

Walmsley, Roy: World Prison Population List. Home Office Research, Development and Statistics Directorate, 2003

Walmsley, Roy: World Prison Population List. Home Office Research, Development and Statistics Directorate, 2004

Walmsley, Roy: World Prison Population List. International Centre for Prison Studies, King's College, London, 2005

Walmsley, Roy: World Prison Population List. International Centre for Prison Studies, King's College, London, 2007

Walmsley, Roy: World Prison Population List. International Centre for Prison Studies, King's College, London, 2008

Walmsley, Roy: World Prison Population List. International Centre for Prison Studies, King's College, London, 2011